

Nekaj datumov v povezavi z izrazoma *komunist* in *komunizem*

Pojav termina *komunist* navadno postavljamo v leto 1840, pojav termina *komunizem* pa v 1842 ali 1843, pripisujoč oba neologizma Etiennu Cabetu, Heinrichu Heineju, Félicité de Lammenaisu, grofu Chateaubriandu ali komurkoli že. Brez dvoma so ju vsi ti ljudje uporabljali – nekateri tudi včasih zlorabljali – nihče pa ne more prevzeti starševstva nad katerim koli izmed njiju iz preprostega razloga, ker je beseda *komunist* v francoščini luč dneva najverjetneje ugledala že med 12. in 14. stoletjem – že res da v drugačnem smislu, a tudi v modernem smislu že leta 1785 – in ker je besedo *komunizem* redno uporabljal že Restif de la Bretonne leta 1797 v smislu oz. pomenu, ki je ostal zvest Babeufu in ustrezal tistemu, ki so ga uporabljali komunisti v letu 1840 z vsemi zmedenimi niansami. In da ne govorimo o izrazu *Kommunismus*, ki ga je na tla cesarske ječe na Dunaju zapisal nek avstrijski jakobinec že leta 1794.¹

To ni nič manj res, kvečjemu še bolj zaradi dejstva, da termina *komunist*, ki so ga ponovno odkrili ali ponovno ustvarili anonimni neo-babovisti skrivnega združenja Egalitarnih delavcev v Parizu ali Lyonu proti koncu leta 1839, ter *komunizem*, ki je prikapljal na plano v začetku javnih razprav v juliju 1840 skupaj s teorijo komunistov, nista pridobila svojih polnih, neposredno mednarodnih² pomenov pred letom 1840.

A poskušajmo se vrniti k izvoru. Leta 1766 je gospod Carpentier svojemu dopolnilu srednjeveškega latinskega slovarja filologa Charlesa Du Cangea dodal francosko obliko besede *komunist*, ki pa je žal ne datira, ekvivalentne latinskemu *communalis* ali *comunarius*, ki pomeni občinski častnik oz. častnik komune. Zapis Pierra Carpentierja: »Is praesertim apud Provinciales *Communalis*, et vulgo *Communiste*, dicitur, qui aliquod municipale officium exercet. Vide infra *Communerius* et *Comunarius*«³. Francoski termin omenja tudi Carpentierjev slovar *Glossarium gallicum*⁴.

Izraz v narečnem jeziku (»vulgo *Communiste*«) bi lahko posledično bodisi nastal v 18. stoletju, bodisi je bil sodobnik ekvivalentnih latinskih izrazov. Prva hipoteza predpostavlja, da se Carpentier navezuje na popularno rabo v svojem času, ki jo tukaj povzdigne na isto raven kot latinske izraze, ki jih pregleduje. To se mi ne zdi verjetno dejanje s strani pripadnika benediktincev sv. Mavra. Še toliko manj zato, ker je izraz *komunist* uporabljal že markiz de Mirabeau leta 1769. Uporablja ga brez razlage kot privzetega, v izrazito drugačnem smislu kot v smislu skupnosti dobrin, natančneje v smislu skupnosti javnega dobrega. Druga hipoteza glede izraza nas vrne k precej možni starinski uporabi

1 Na tej točki se moram vrniti k zgodovinskemu eseju, ki sem ga posvetil temu vprašanju, in zbranim dokumentom, kjer se pojavlja to komunistično-revolucionarno besedišče: *Communisme/Kommunismus/Communism. Origine et développement international de la terminologie communautaire prémarxiste des utopistes aux néo-babouvistes 1785-1842* (Schriften aus dem Karl-Marx-Haus), Trèves, izhodišče pribl. str. 500. Pojasnjevanje te kratke točke me je privedlo to članka *Kommunismus* Wolfganga Schneiderja v *Geschichtliche Grundbegriffe. Historisches Lexikon zur politisch-sozialen Sprache in Deutschland*, uredniki: Otto Brunner, Werner Conze, Reinhart Koselleck, Stuttgart, 1982, vol. 3., str. 455-529, kjer je moč najti, morda v drugačni luči, številne informacije, zbrane med tem, ko sva si med postopkom redakcije najin角度 študij z Wolfgangom Schneiderjem izmenjala večino rezultatov najin角度 raziskav. (op. av.)

2 De façon immédiate internationale. Dobes.: na neposredno mednarodni način. (op. prev.)

3 D. Pierre Carpentier, *Glossarium novum ad scriptores medii aevi* [...] Paris 1766, tome I, col. 1047 (*communalis*) in 1050 (*communerius*), 1065 (*communarius*). V novejši Henschelovi izdaji: Charles Ducange, *Glossarium mediae et infimae latinitatis* [...], vol. 7, Paris 1840-1850, tome II, str. 481, 485 itn.

4 Ducange/Henschel, *op. cit.*, tome VII, str. 101

francoščine, a v precej širokem časovnem razponu, kajti, po eni strani, *komunist* izhaja iz 12. stoletja, če ustreza izrazu *communerius/comunarius*, po drugi strani pa noben znan pregled besedišča ne priča o tem izrazu v francoščini med 12./14. stoletjem in letom 1766. A vsa upanja so upravičena, če vzamemo v račun, da francoski leksikologi Carpentierjeve opombe niso opazili več kot dve stoletji.

Nasprotno pa v poljščini in nizozemščini 16. in 17. stoletja najdemo latinski termin v pomenskem smislu, ki nas tukaj bolj podrobno zanima, natančneje: član skupnosti dobrin ali privrženec skupnosti dobrin. Preden preučimo posebitve *komunista*, bi pripomnil še, da so Ducange in njegovi nasledniki, ki ignorirajo ta izraz, zabeležili dva druga, izpeljana kot *tisti iz komune (de communis)*, s katerima so označili privrženca skupnosti dobrin: *comminelli (iz communelli)* in *communicantes*. Prvi, *comminelli*, izhaja iz leta 1254 in je definiran kot sledi: »Haeretici Valdensium sectarii, sic forte dicti quod omnia sibi invicem communia essent; nam *Communalis* idem valet ac *Communis*. Horum mentio est in Constitutione Friderici II. Imp. contra Catharos et Patarenos.«⁵ Glede izraza *communicantes*, ki ga je uporabil Gautier de Lille v začetku leta 1513, pa je rečeno: »Inter Anabaptistas ii dicuntur, qui more veterum Nicolaitarum omnia habent communia.«⁶ Oba izraza časovno zelo natanko ustrezata teoretičnemu izvoru starih komunitarijskih doktrin, npr. Valdenzom, Nikolaistom, Hutteritom itd. Na primeru principov prve krščanske skupnosti v Jeruzalemu: »Vsi verniki so dali vse v skupno rabo.«⁷ Na to se sklicuje, čeprav nekoliko pristransko, tudi ateistični pridigar Jean Meslier v svojem *Testamentu*. Izraz *komunista* je v natanko tem smislu opisan v rokopisu, sestavljenem v makaronistični poljščini v Krakovu proti koncu 1569 oz. v začetku naslednjega leta, in poroča o burnih debatah med strogimi Anabaptisti in Moravskimi brati ali Hutteriti (tj. komunitarijanističnimi anabaptisti) v Krakovu septembra 1569. Izraz se v rokopisu pojavi štirikrat s poljskimi končnicami, kot tudi skupaj z latinskim neologizmom *oekonomista*⁸. A medtem ko se zdi, da gre v poljščini le za enkratni pojav, izgubljen in neuporabljen do štiridesetih let 19. stoletja, pa v sledečih dveh stoletjih občasno najdemo latinsko obliko izraza: v neki Kroniki, prav tako rokopisu, iz leta 1610; v antitrinitarnem teološkem delu Johanna Volkela, *De vera religione libri quinque*, prav tako spisanem na Poljskem in objavljenem v Krakovu leta 1630; v bibliografiji Antitrinitarcev Christoph Sanda v Amsterdamu leta 1684, v Zeltnerjevi zgodovini slednjih iz leta 1729, potem pa še zadnjič okoli 1775 v delu Friedericha Samuela Bocka. V tem času je potekal tudi pregon in razpršitev moravskih skupnosti na Poljskem in v Bohemiji, kar med drugim razloži, zakaj je bil spis iz leta 1569 shranjen v Leidnu, kronika iz 1610 v Londonu in njihove vélike Kronike, *Geschicht-Bücher*, v Alberti in Južni Dakoti⁹. ... Volkelovo knjigo, ponovno spisano v latinščini v Amsterdamu, so javno sežgali januarja 1643, kar pa ni preprečilo neznanemu prevajalcu, da jo je prevedel v nizozemščino in objavil leta 1649 v Rotterdamu. A če je *communista* tam zapisan kot *Communisten*¹⁰, zaradi tega še ne smemo zaključiti, da se je s tem izraz razširil znotraj popularnega jezika: v tekstu se pojavlja zapisan v latinici in ne v gotici kot ostali, s čemer predstavlja izoliran pojav v rabi klerikov, in nihče na Nizozemskem, bodisi zgodovinar ali leksikograf, za to ni vedel, dokler ga nisem izkopal nekega dne v juliju 1981, do česar me je privedel prevod Sandovega dela iz leta 1684. Glede latinščine same pa naslednje: če se je avtor kronike iz leta 1610 zadovoljil z golj aluzivno referenco, kot jo je uporabljal sam ali njegova skupnost, pa se v večernem branju Hutteritov, ki se imenuje *Liber Communistarum*, drugi avtorji, od Volkela do Bocka, čutijo dolžne vsakič definirati termin, katerega pogostnost je le 6 do 7 zabeleženih primerov tekom več kot dveh stoletij.

5 Ducange/Henschel, op. cit., tome II, p. 478.

6 Ducange/Henschel, op. cit., tome II, p. 486.

7 Cf. *Actes des Apôtres* 2, 44-45 in 3, 34.

8 Izvorna formulacija: »Secta Communistow, albo radszy Oeconomistow nie ma« (Tej sekci komunistov, ki bi jim prej morali reči ekonomisti). V obsegu tega vprašanja, primerjajte zgornjo referenco in knjižno dokumentacijo v *Communisme/Kommunismus/Communism ...*, op. cit., ch. II, »Skupnosti in starinske ruralne navade v komunitarijski utopiji konca 18. stoletja«.

9 Potrebno je omeniti, da so ti teksti ostali nepoznani tekom stoletij: spis iz 1569 je objavil Karłowicz leta 1887, kroniko delno Dombrowski leta 1926, *Geschicht-Bücher* pa so bile objavljene med 1883 in 1943.

10 Iohannes Volkel, *Vyf Boecken van de ware Religie*, Rotterdam, 1649, str. 291 in 296.

Zadnja tretjina 18. stoletja na nek način pomeni preobrat v uporabi izraza, tokrat ne več v latinščini, poljščini ali zaupni nizozemščini za redke verske privrženca izrednega načina življenja, marveč v francoščini in italijanščini v namen prikaza raznolikih kategorij zemljanov v delu še zmeraj skoraj popolnoma ruralne mediteranske Evrope. Omenil sem že, da je zgolj nekaj let po le delno jasni omembi besede *komunist* s strani Pierra Carpentierja, Prijatelj ljudi, markiz Victor de Mirabeau v svojem delu *Les Economiques* (1769) *komuniste* klasificiral kot »člane skupnosti javnega dobrega«, visoko fevdalistične oblike ekonomije, ki je že v procesu propada, a na dolgi rok učinkovita. Kasneje je leta 1778 naturalist Giovanni Terzióni Tozzétti uporabil italijansko obliko *communisti* za opis »prebivalcev ruralnih skupnosti« v določenih dolinah Toskane – izraz si je izposodil od njih samih. Po redakciji pritožbenih registrov leta 1789 so termin v francoščini na novo uporabili prebivalci Guillestra, mesta v Južnih Alpah, v frazi »biti komunist z«, v pomenu, da ima njihova skupnost »pravico do uporabe skupnih virov z« viri sosednjih vasi. Končno se leta 1792 izraz pojavi pod peresom nekega predstavnika Isèra (Severne Alpe) za opis prebivalcev skupnosti, ki ima »pravico uporabe skupnih dobrin«, v istem smislu, kot se je, v sodni praksi pogostih sporov na tem področju, obdržal do začetka 20. stoletja. Če k temu dodamo še smisel oz. pomen »solastnika v tihi skupnosti«, opisan najkasneje leta 1823, ki ga še zmeraj najdemo v francoski verziji Švicarskega civilnega prava iz leta 1907, ter za dobro mero še italijanski smisel besede *predstavnik*, ki ponovno pridaja izvorni smisel te besede, kot jo je opisal Carpentier, a obsoja italijanske puriste šestdesetih let 19. stoletja, v grobem orišemo metaforični pojav, ki obkroža izraz *komunist* na območju Provansa-Alpe-Toskana¹¹. A ne popolnoma, saj leta 1785 Restif de la Bretonne v drugi izdaji svojega dela *Contemporaines communes* prinaša dokaz – morebiti unikatne – uporabe izraza, ki na nek način predstavlja prehod med latinsko rabo Anabaptistov leta 1569 in rabo izraza Egalitarnih delavcev v letih 1839-1840. Restif je leta 1785 objavil pismo ljubiteljskega filozofa s podeželja blizu Aixa, Josepha Alexandra Victorja d'Hupay de Fuveauja, ki se, po vzoru Restifa, označuje za »komunističnega avtorja«, kar po njegovem mnenju pomeni privrženca »skupnega življenja« in izobrazbe otrok »za življenje v skupnosti«¹². Nadalje lahko zanemarimo, da Hupayevi komunitarizirajoči pogledi oklevajo med platonistično filozofijo, trianonskimi ovcami in Regentskimi strankami ter da se kasneje nikdar več ne okliče za komunista: jezikovne lekcije ni spregledal niti Restif, ki bo dvanajst let kasneje masovno uporabljal izraz *komunist* in ustvaril izraz *komunizem* (prav tako pogosto uporabljen) v novem političnem in socialnem kontekstu po letu 1793 in Babeufovi zaroti. Dejansko je med letoma 1796 in 1797 spisal zadnje knjige *Monsieur-Nicolas*, kjer se je, približujoč se babovistom, štel med prave religionarje, »nas same, Patriote-Republikance-Komuniste« in izjavil, da »bi bil Komunizem najboljša oblika Oblasti«¹³. Toda, da v celoti zaobjamemo preteklo, a ne prenešeno rabo, je potrebno zabeležiti pojav izraza *Kommunismus* v enem izmed mnogih in-folio del, kjer so opisani verbalni postopki zaslišanja Andreasa Riedela, dunajskega jakobinca, ki je v svojih teorijah in tistih od njegovega prijatelja Franza von Hebenstreita zatrdil, da »če bi izraz obstajal«, bi se kvalificiral kot »Hebenstreitismus oder Kommunismus«¹⁴. Tukaj gre za pojav modernega smisla izraza, tako za *komunist* kot za *komunizem*,

11 Cf. *Communisme/Kommunismus/Communism ...*, op. cit., ch. II in dokumenti 1 A-F. Na tej točki ne bom vključeval hipoteze, ki jo drugje razvijam o možnem prenosu izraza »komunist« na mediteranskem območju v Bohemijo in na Malo Poljsko v času pregonov v prvi polovici 16. stoletja, ki so prisilili lombardske Socinijane in provansalske Valdenze ali Katare v izselitev v »tolerantna območja« srednje Evrope. Ob predpostavki, da je izvor termina monogen.

12 Pismo v izdaji dela ni datirano in se pojavlja v neoštevilčenem odseku, ki obsega več kot 100 strani, ki jih je Restif de la Bretonne dodal konec leta 1784 v 19. knjigo dela *Contemporaines communes*. Poleg tega je prebral »Fuvéa« namesto Fuveau; tako najdemo ime zapisano tudi pri Schiederju, op. cit., str. 469, skupaj z datumom iz leta 1782, kar temelji na zmedbi glede prve in druge izdaje tega volumna dela.

13 Restif de la Bretonne, *Monsieur-Nicolas*, str. 3969 in 4250. Strani 16 volumnov tega avtobiografskega dela in revolucionarne kronike so oštevilčene zaporedno, skupaj z, kot je bilo v Restifovi navadi, celotnimi neoštevilčenimi prilogami. Opazili bomo, da izvlečki dela *Trésor de la langue française* v prvi izdaji dela *Contemporaines* in v poizdaji *Monsieur-Nicolas* (izdal Liseux, 1883), skrajšani s prejšnjih treh volumnov, niso vključevali niti izraza *komunist* (1797) niti *komunizem* (1797).

14 Dokumenti postopka so ostali v okviru avstrijske imperialne in kraljeve državne tajne skriti do ... 1950. Cf. Schieder, op. cit., str. 469 in *Communisme/Kommunismus/Communism ...*, op. cit., dokument št. 4.

smisla, ki bo vendarle izgubljen, kakor hitro se je pojavil. Zadnje konvulzije vodstva, po udaru 18. Brumaira¹⁵ in njegovih posledicah, so povzročile razcvet drugih interesov; Charles Fourier in Claude-Henri de Saint-Simon, da navedemo samo najpomembnejša, sta imela v svojih razmišljanjih o družbi drugačne premise. Le proti koncu tridesetih let (19. stoletja), tekom jasne širitve buržoazne monarhije, če smo natančni, v drugi polovici leta 1839, je bila v skrivnem združenju Egalitarnih delavcev ponovno ustvarjena denominacija izraza *komunist*, ki je tokrat pomenila »revolucionarni proletarec«, »zagovornik lastninskega prevzema in skupnega ali kolektivnega vodenja družbenega bogastva«¹⁶. Vmesna raba iz leta 1835 je ostala zakopana v rokopisnih listinah spodletelega postopka proti neo-babovističnim republikancem – nedvomno istih kot so jih pisali Egalitarni delavci – ki jih je preiskovalno sodstvo kvalificiralo v kategorijo »komunistične ali radikalne sekte«¹⁷. A z obnovitvijo oz. re-kreacijo na koncu leta 1839 se je izraz začel bliskovito vzpostavljati (natančneje z julijem 1840) ne samo v francoskem, marveč evropskem političnem besednjaku. Prvega julija 1840 je v Bellevillu na pobudo različnih komunističnih tokov – z izjemo Cabeta in ikarijancev – potekal »prvi komunistični banket«, ki je združil 800 »sekcionarjev« (izraz policijske prefekture) s 1200 prisotnimi gosti. Debata, ki se je razvila iz teorij novih prišlekov in ki so jo mediji prikazali le delno, je rodila koncept *komunizma*: v sredini julija, na primer, je pariški korespondent časnika *Courrier du Bas-Rhin* obvestil svoje bralce o obstoju »doktrin socialnega komunizma«, ki želijo očitno okužiti prestolnico¹⁸. Prisotnost mladega angleškega socialističnega novinarja Goodwyna Barmbyja v Parizu v tem času je v naslednjih mesecih sprožila ustvaritev in razširitev izrazov *communist* in *communism* v angleščini, najprej v časopisu *New Moral World*, nato pa še v ostalih britanskih medijih¹⁹. Prevodi člankov pariških medijev v augsburškem *Allgemeine Zeitung*²⁰ so storili enako za izraz *Kommunist* v juliju 1840 – na prvi pojav izraza *Kommunismus* v nemških medijih je potrebno počakati do začetka sledečega leta, pa vendar je skoraj gotovo, da so ga že leta 1840 uporabljali nemški komunisti, katerih organizacija, Liga Pravičnih, je v Parizu obstajala že od leta 1836. Tekom istega gibanja so se rodili še izrazi *communaute* (1839), *communitaire* (1840), *communitarian*, *communitarianism* (1840), medtem ko so se razširili ali začeli uporabljati izrazi *socialiste* (1797, 1833) in *socialisme* (1831/1832), *humanitaire* (1831), takrat sinonim besede socialist ali komunist, *égalitaire* (1835), *prolétaire* (1789) in *prolétariat* (1832), *babouviste* (1796) in *babouvisme* (1839) itd.

marec 1983

* * * * *

Informacije o prevodu članka

Zgornje besedilo je prevod strokovnega članka z naslovom „**Quelques dates à propos des termes communiste et communisme**“, katerega avtor je **Jacques Grandjont** z Univerze Aix-Marseille (Francija). Članek je bil objavljen v strokovni reviji *Mots*, n°7, **oktober 1983**. Dne 21. 11. 2018 je bil dostopen na spletni strani https://www.persee.fr/doc/mots_0243-6450_1983_num_7_1_1122

Prevod članka iz francoščine v slovenščino: Niko Šetar, v Mariboru, marca 2019

Jezikovni pregled prevoda: Jože Kos Grabar, v Mariboru, marca 2019

Organizacija prevoda: Jože Kos Grabar v sodelovanju z Društvom za razvoj humanistike, v Mariboru, november 2018 – april 2019

15 18. Brumaire 1799 (po francoskem republikanskem koledarju) – 9. november 1799 (po gregorijanskem koledarju). Dan državnega udara, v katerem je prišel na oblast Napoleon Bonaparte. *Op. prev.*

16 Cf. *Communisme/Kommunismus/Communism ...*, *op. cit.*, dokument št. 14 A.

17 *Ibid.*, dokument št. 13.

18 *Ibid.*, dokument št. 21 A.

19 *Ibid.*, dokument št. 22.

20 *Ibid.*, dokument št. 20.